

NALÉZÁNÍ JAKO POJMOVÝ POSTOJ (I)

Jiří RACLAVSKÝ

FINDING AS A NOTIONAL ATTITUDE (I)

Although finding does not seem to be logically and philosophically so much interesting as (intentional attitude of) seeking, the present study gives exhaustive survey of logical analyses corresponding to (surprisingly many) kinds of finding (altogether with related issues). There are four basic groups of findings (all of them are expressed in natural languages in homonymous way): I) finding by accidentence, II) finding after seeking which is typically relation between an agent and an intension, III) finding after finding an instance of intension to which was an agent related by seeking, IV) finding pejoratively reported (agent is not really finding respective thing). Only type II) can be considered as a notional attitude because it is a relation to an intension (a suitable candidate for 'notion'); moreover, this relation is unique in the sense that agent is related just and only to one exact intension (thus its concept cannot be substituted by concept expressed by expression which is not coreferential in all possible worlds and time moments with the expression denoting original intension).

1. Úvod

Co jiného bychom očekávali po hledání než nalézání? V této studii navážeme na naši předcházející studii zabývající se hledáním z logického hlediska (Raclavský (2004)). Tam jsme zjistili, že *hledání je asymetrickou empirickou relací mezi individuem* (agens, které činí tento postoj, nebo je mu tento postoj alespoň připisován) *a (obecně) intenzí* (objektem-cílem postoje). V žádném z případů hledání není hledající vztažen k hodnotě této intenze v daném možném světě a čase (partikulárně: hodnotě určitého úřadu; hovoříme též o „instanci“ úřadu či intenze). Ačkoli instance této intenze nemusí existovat, agens ji může chtít najít a proto hledá; věty hovořící o postoji hledání nikdy nezpůsobují existenční závazek – to, že platí např. věta „Quine hledá jednorozčce“, nezavazuje k tomu tvrdit, že jednorozčci existují. Právě takové věty jako třeba „Quine hledá jednorozčce“ nás vedly k tomu, že jsme museli konstatovat, že hledání je vztah k intenzi a nikoli k její instanci – kdybychom totiž danou větu analyzovali predikátovou logikou, tak by byl Quine v „přímé“ relaci k nějakému individu, jenže protože žádné takové individuum není, Quine v žádné takovéto relaci být nemůže; přesto něco hledá.

Dokáže nás i nalézání provokovat takovým způsobem jako hledání? Jak zjistíme, nalézání v mnohém není (a také nebylo shledáváno) natolik zajímavým jako hledání. Navzdory tomuto obecnému domnění si ukážeme řadu pozoruhodných jevů, které jsou pro postoj nalézání příznačné a specifické. Již teď' předběžně konstatujeme, že zatímco různé druhy hledání lze vždy považovat za postoje pojmové, v případě druhů nalézání můžeme za pojmové postoje chápat jen jejich vybranou skupinu.

2. Transparentní intenzionální logika

Při našich zkoumáních hledání jsme využili *Transparentní intenzionální logiku (TIL)*, neboť teoretikové využívající TIL se zatím zabývali problematikou pojmových postojů (vč. postojů hledání a nalézání) doposud nejvíce. Navíc je TIL logickým systémem, který dobře vyhovuje požadavku analyzovat výrazy přirozeného jazyka hyperintenzemi, entitami umožňujícími adekvátnější analýzu než pomocí intenzí. Tato logika se lehce vyrovnává jak s paradoxem analýzy, na němž selhává extenzionalistická sémantika, tak s paradoxem vševědoucnosti, kde zase selhávají sémantiky intenzionální. Další výhodou TIL je jednoduché a přitom důmyslné propracování problematiky supozice *de dicto* a *de re*, která má v logice postojů značné využití (což ukázali teoretici TIL např. při zkoumání propozičních postojů). Tendence zkoumat (pojmové) postoje prismatem Transparentní intenzionální logiky se proto přidržíme i v této studii.

Současná podoba aparátu TIL se dá dohledat v několika knihách, avšak i v mnoha studiích a statích, které teoretikové užívající TIL dosud publikovali;¹ omezíme se zde proto jen na nezbytnou terminologii a rozlišení. TIL vysvětluje významy výrazů jakožto hyperintenze, které jsou nazývány *konstrukce* (tedy: *výraz vyjadřuje konstrukci*). Jsou to abstraktní procedury, které konstruují většinou množinově teoretické objekty: intenze a extenze (popř. jiné konstrukce nižšího řádu). Výraz *označuje (denotuje) denotát*, kterým je v případě empirických výrazů² *intenze* (funkce z možných světů a časových okamžiků), v případě neempirických výrazů *extenze*. Sémantika TIL je takto antikontextualistická; to, že výraz označuje intenzi není nijak způsobeno tím, že se vyskytuje v intenzionálním (a nikoli neintenzionálním) kontextu – jak je tomu u Fregeho, Carnapa, Montagueho a dalších teoreti-

¹ Z níže uváděné literatury obsahuje aparát TIL např. Duží (2002).

² *Empirický výraz* je takový výraz, jehož referenci nelze zjistit *a priori*, neboť závisí na stavu světa.

ků.³ To, k čemu *empirický výraz referuje*, tedy hodnota tímto výrazem označované intenze, je závislé (je funkcí) na daném (možném/aktuálním) světě a daném časovém okamžiku; dva empirické výrazy *referující* v určitém možném světě a čase k témuž objektu nazýváme *koreferenční*. Každá extenze či intenze může být dosažena nekonečně mnoha způsoby, *n* různými konstrukcemi (takto jsou konstrukce analyticky „jemnější“ než extenze či intenze). Aparát konstrukcí sice vyšel z typovaného lambda kalkulu, nicméně v několika ohledech ho překonává. *Konstrukce* rozdělujeme na několik druhů: na *trivializaci* přímo uchopující jakoukoli entitu (značena je pomocí „⁰“); *proměnnou* (např. „*x*“; pozn. proměnné jsou v TIL chápány objektivně, mimojazykově); operaci aplikace (aplikaci funkce na argument) odpovídá *kompozice* („ $[X X_1, \dots, X_n]$ “: kompozice tvaru $[[X w]t]$ budeme zkracovat na $[X_{wt}]$); lambda abstrakci (vytvářející funkci) odpovídá *uzávěr* („ $\lambda x [\dots]$ “; intenze jsou obecně tvaru $\lambda w \lambda t [\dots w t \dots]$); mj. *pojmem* je modelován jako určitá uzavřená konstrukce. Všimněme si toho, že je-li určitá konstrukce aplikována na *w* a *t*, je to v notaci TIL explicitně vyznačeno. Jeden z klíčových rysů notace TIL je, že zápisy konstrukcí transparentním způsobem zachycují konstrukce-hyperintenze samotné.

Odlišme teď *perspektivu mluvčího (reportéra)*, tj. perspektivu toho, kdo postoj přisuzuje, od *perspektivy toho, komu je postoj přisuzován (toho, kdo věří, ví, domnívá se, hledá, nalézá, atd.)*; proměnné náležející perspektivě toho, komu je postoj přisuzován, budeme v zápisech konstrukcí syntakticky odlišovat přidáním apostrofu (např. *w'*). Konstrukce intenze je v rámci nějaké konstrukce, jejíž je podkonstrukcí, v *supozici de re* právě tehdy, když je podrobena intenzionálnímu sestupu (aplikaci na *w* a *t*) vzhledem k perspektivě mluvčího; jinak je v *supozici de dicto* (srov. Duží (2002)). Podobně jako ve studii Raclavský (2004) formulujeme pro nás důležité principy, které jsou rozebírány již v Duží (2002); tyto platí *salva veritate* v případech *supozic de re* a neplatí v případech *supozic de dicto*. *Princip existenční presupozice*: Je-li podkonstrukce C konstrukce K vyjádřená určitou větou V v *supozici de re*, pak věta P, která tvrdí, že hodnota intenze konstruované touto podkonstrukcí C v daném *w* a *t* existuje, je existenční presupozicí dané věty V.⁴ *Princip vzájemné substituovatelnosti pomocí korefe-*

³ Proto také může TIL respektovat princip extenzionality a tudíž pojednávat extenzionálně i tzv. nepřímé kontexty.

⁴ Např. konstrukce vyjádřená větou „Francouzský král je holohlavý“ má v *supozici de re* podkonstrukci vyjádřenou výrazem „francouzský král“ a její existenční presupozicí je tedy „francouzský král existuje“; aby byla daná věta pravdivá či nepravdivá, musí být splněna (pravdivá) její existenční presupozice – není-li presupozice pravdivá, tak věta nemá pravdivostní hodnotu (podkonstrukce vyjádřená výrazem „francouzský král“ v aplikaci na *w* a *t* je *nevlasná*).

renčních výrazů pro intenze:⁵ Pokud instance (hodnota) intenze I konstruované podkonstrukcí C konstrukce K věty V v daném w a t existuje, můžeme za konstrukci této intenze I dosadit konstrukci D jiné intenze, která má v daném w a t stejnou instanci (výrazy vyjadřující konstrukce těchto intenzí jsou koreferenční).⁶ Častým případem je i substituce, kdy intenze I má v daném w a t hodnotu (instanci) a my můžeme za její konstrukci dosadit jinou konstrukci, která je vyjádřena výrazem, který je vlastním jménem („přímým“ označením) této instance.⁷

Nedílnou součástí aparátu TIL je *rozvětvená teorie typů* (ta je uplatněna též při definici konstrukcí). Ve zvolené epistémické bázi TIL jsou jako atomické typy vyčleněny množiny individuí (i), pravdivostních hodnot (o), možných světů (ω) a časových okamžiků/reálných čísel (τ); z těchto se podle určitého algoritmu tvoří typy molekulární. Intenze jsou (na rozdíl od extenzí) funkcemi z možných světů do jistého typu β (tedy $\beta\omega$). Nejčastěji je typem β jistá chronologie objektů typu α (tedy $\alpha\tau$), intenze je obecně typu $((\alpha\tau)\omega)$, zkráceně $\alpha_{\tau\omega}$ (kde α je libovolný typ); konstrukce konstruuující objekty těchto typů však patří do vyššího řádu (typ konstrukcí je obecně značen $*_n$). Nyní několik příkladů typu námi níže zmiňovaných objektů denotovaných následujícími výrazy – individua (i): X(enie), Y(annis), J(iří IV.), R(ussell), R(hino), K(oh-I-Noor), W(averley); individuové úřady, role ($i_{\tau\omega}$): P(egas), T(rója); empirické funkce z individuí do individuí ($(i)_{\tau\omega}$): Vr(ah někoho), Au(tor něčeho); empirické vlastnosti individuí ($(oi)_{\tau\omega}$): NO(sorožec), JE(dnorožec), DI(amant); empirické relace, tj. vztahy ($(oi)_{\tau\omega}$): Kop(at do něčeho); propozice ($o_{\tau\omega}$): Gödel se narodil v Brně; konstrukce řádu 1 (objekty typu řádu 2) ($*_1$): 08 , [$^0\sqrt{^064}$]; čísla (τ): 8, 64; funkce z čísel do čísel ($\tau\tau$): $\sqrt{\quad}$; proměnné x (či y), u , c probíhají (v tomto pořadí) objekty typu i , $i_{\tau\omega}$, $*_1$; kvantifikátory \exists a \forall označují objekt obecně typu $(o(o\alpha))$, kde α odpovídá typu, přes který probíhá příslušná kvantifikovaná proměnná.

⁵ Ačkoli se běžně mluví o substituci výrazů, TIL je objektuální, jsou tedy substituovány konstrukce těmito výrazy vyjádřené, proto hovoříme alespoň o „substituci pomocí koreferenčních výrazů“.

⁶ Např. tím, k čemu v aktuálním světě a čase (ko)referují výrazy „prezident USA“ a „manžel první dámy USA“, je G. W. Bush. Proto můžeme v konstrukci věty „Prezident USA je republikán“ za pojem úřadu prezidenta USA korektně dosadit pojem úřadu manžela první dámy USA a odvodit větu „Manžel první dámy USA je republikán“.

⁷ Protože v aktuálním světě a čase je prezidentem USA G. W. Bush, můžeme např. konstrukci vyjádřenou výrazem „G. W. Bush“ dosadit za konstrukci vyjádřenou výrazem „prezident USA“ a z věty „Prezident USA je republikán“ a z věty „G.W.Bush je prezident USA“ odvodit větu „G. W. Bush je republikán“.

3. Pojmové postoje

Kromě propozičních postojů (*propositional attitudes*) se má logika postojů (*attitude logic*) zabývat i postoji pojmovými (*notional attitudes*). Má se za to, že zatímco propoziční postoje jsou vztahem k něčemu, co je typicky vyjádřeno větným výrazem (uvažme např. větu „Xenie ví, že Gödel se narodil v Brně“) a může tedy nabývat jedné z pravdivostních hodnot, pojmové postoje jsou vztahem k něčemu, co je zpravidla vyjádřeno výrazem nevětným (uvažme např. větu „Yannis myslí na $\sqrt{64}$ “). Jde o vztah k jakémusi pojmu (*notion*), čímž není výlučně míněn pojem v logickém slova smyslu (*concept*). Při zkoumání pojmových postojů se tedy musíme ptát:⁸

K jakému druhu objektu je agens činící postoj vztážen?

Zodpověděním této otázky se sice k zjištění toho, co jsou pojmové postoje, dostaneme blíže, nicméně poté musíme výslovně odlišit postoje pojmové od jiných postojů, budeme tedy klást otázku:

Které postoje smí být zvány pojmové?

Mimořádná nejednoznačnost vět vypovídajících o (pojmových) postojích značně znesnadňuje projasnění obou těchto otázek (přičemž první otázka může sloužit jako rozlišovací kritérium pro zodpovězení otázky druhé) a proto je třeba tyto věty explikovat, analyzovat a klasifikovat. Analýza však není možná bez zjištění typů entit označovaných podvýrazy těchto vět a tak není překvapením, že jako prvotní klasifikační nástroj byla v TIL (byť dosud často implicitně) užívána rozvětvená teorie typů. Rozvětvená teorie typů, která nám pomůže zodpovědět obě otázky, ovšem není nástroj zcela dokonalý – po vytvoření klasifikace druhů postojů je nezbytné jejich určitou skupinu či skupiny uvážit podle jistých kritérií jakožto postoje pojmové. Omezením také je, že při opoře v rozvětvené teorii typů nejde uplatňovat takové pojetí intencionality, podle kterého jsou pojmovými postoji výlučně mentální aktivity jako např. „myslet na americké prezidentství“, nikoli ale zároveň aktivity jako „mluvit o americkém prezidentství“; z hlediska teorie typů tyto druhy postojů nejsou odlišitelné. Naše zkoumání budou tedy podmíněna jednou určitou koncepcí intencionality. Je však nutné dodat, že jak v problematice charakterizování pojmových postojů, tak v problematice intenciona-

⁸ Jisté je nezbytné nejprve charakterizovat postoj: *postoj* je asymetrická empirická relace (vztah) mezi agens (individuem, jemuž je postoj připisován) a objektem-cílem (objektem postoje) (srov. Raclavský (2003), s. 38). V pozici agens, činitele hledání (a obecně postojů, i pojmových) je vždy individuum, ať už je ve větě zadáno vlastním jménem, individuovou deskripcí či třídivým termínem.

lity, nepanuje v logické literatuře shoda, oba okruhy vyžadují mnohá další zkoumání, která značně přesahují rámec této studie.

Nyní je na místě uvést naše pojetí (pojmových) postojů tak, jak toho bylo dosaženo ve stati (Raclavský (2004)), a vlastně i v (Duží (2003)). Prostředky rozvětvené teorie typů lehkou odlišíme postoje *hyperintenzionální*, tedy postoje ke konstrukcím, objektům typu $*_1$ a vyšším, postoje *intenzionální*, tedy postoje k objektům typu α_{otr} , kde α je a) atomický typ (jde tak o α -úřady), b) typ molekulární, přičemž typickými jsou např. vlastnosti, relace a funkce, zvláštním případem je pak intenze vyšších stupňů, a dále postoje *extenzionální*, tedy postoje k extenzím. Které z těchto postojů nazveme pojmovými?

Tato otázka je tázáním po tom, co rozumíme oním jen velmi přibližně charakterizovaným termínem „notion“. Předpokládáme, že pojem (notion) je cosi abstraktního. Za abstraktní pak jistě nebudeme považovat třeba individua; postoje k individuí proto k pojmovým postojům řadit nebudeme. Domníváme se, že i všechny další postoje k extenzím (ovšem k extenzím nikoli konstrukčního typu; postoje k číslům, jejich množinám atd.) není vhodné řadit k postojům pojmovým. Číslo apod. jsou sice – z hlediska filosofie – abstraktní, ale zřejmě není abstraktnost dostačující charakteristikou pojmového postoje. Uvažujeme proto dále, že každý pojmový postoj je specifický v tom smyslu, že je intencionálně zaměřen právě k jednomu určitému pojmu (notion). Ovšem pokud např. Pavel myslí na číslo 8 (jakožto objekt), Marie může o Pavlově úsilí referovat prostřednictvím kterékoliv jiné ekvivalentní konstrukce, která číslo 8 konstruuje, třeba pomocí konstrukce třetí mocniny dvou (Pavel by Marii na otázku, zda myslí na třetí mocninu dvou ve smyslu objektu tou procedurou konstruovaného, přitakal). Extenzionální postoje tak nejsou pojímány jedinečným způsobem.

My však chceme poukázat na intuici, že při postoji k pojmu (notion), jímž je nikoli extenze, ale intenze, se jedná o určitý jedinečný akt v tom smyslu, že Xenie má vztah právě k této určité intenzi, nikoli však k jiné intenzi, která má (náhodně) ve w a t stejnou hodnotu; pojmy (concepts) těchto intenzí nejsou vyjádřeny výrazy koreferenčními ve všech možných světech a časech (Xenie hledající vraha Zoe – toho, kdo jím je, nikoli, kde je – by na otázku, zda hledá majordoma Zoe – předpokládejme, že tento výraz není za všech okolností koreferenční s výrazem vrah Zoe –, odpověděla „Ne“). Pojem (concept) intenze, k níž je Xenie vztažena, je jaksi nepostradatelný při referování o intenci agens. Takovéto kritérium „nepostradatelnosti“ pojmu (concept) objektu-cíle postoje zjistila Marie Duží (Duží (2003)) a využila ho k charakterizování pojmových postojů jakožto postojů k (nej-

častěji) intenzi, jejíž pojem (concept) je nepostradatelný. Právě takovéto intenzionální postoje tedy zařadíme k postojům pojmovým.⁹

Jak je tomu však s hyperintenzionálními postoji? Jestliže Pavel počítá $4+4$, jistě nepočítá číslo 8, ani $\sqrt{64}$. Jim příslušející konstrukce-pojmy (concepts) nejsou zaměnitelné s konstrukcí součtu čtyř s číslem čtyři. Pavel má při počítání postoj výlučně k jedné proceduře, jistě se opět jedná o postoj pojmový (postoj k objektu náležícího do typu $*_1$). Odlišíme nyní na základě tohoto tento druh postojů od postojů k propozičním konstrukcím (tzv. propozičních postojů)? Uvažme příklad, kdy Pavel ví, že Gödel se narodil v Brně; Pavel je – podobně jako v případě součtu čtyř s číslem čtyři – vztahen k objektu typu $*_1$. Nicméně si všimněme, že na úrovni typové analýzy víme nejen to, že objekt-cíl patří do typu $*_1$, ale také typ konstruované entity (v případě onoho postoje počítání jde o typ τ , v případě postoje k propoziční konstrukci o typ σ_{τ_0}). Proto mj. není nezbytné se odvolávat na původní syntaktické hledisko, podle něhož je pojmový postoj postojem k tomu, co označuje nevětný výraz.¹⁰

4. Hypotézy, jak explikovat nalézání

Při zběžném prvotním zamyšlení nad tím, co vlastně znamená nalézání nějakého objektu, leckdo dojde ke spěšnému závěru, že věty o nalézání vypovídají o vztahu mezi dvěma individui, nalézajícími a nalézaným. Vždyť co jiného lze nalézt než předměty, které jsou v tak základní ontologii, jaká je pojednávána např. i predikátovou logikou, chápány prostě jako individua, prvky univerza. Vztah mezi těmito dvěma individui nebudeme chápat extenzionalisticky jako relaci, ale intenzionálně jako funkci z možných světů a časových okamžiků (tento vztah budeme nazývat „empirická relace“). Takovéto vysvětlení nalézání tedy spočívá v hypotéze, že věty o nalézání vypovídají o následujících druzích objektů:

NI: individuum-empirická relace-individuum

// $\text{Nal}^{(I)}$ (ézat) ozn. ob. typu $(\sigma_{11})_{\tau_0}$

Lze se domnívat, že právě toto zběžné zamyšlení nad nalézáním vedlo k tomu, že problematika nalézání byla – s výjimkou teoretiků využívajících TIL – vlastně úplně ignorována. Například Willard van Orman Quine, který započal zkoumání pojmových postojů (Quine (1956)) se o nalézání nezmi-

⁹ Upouštíme zde od problematiky „pracích“ postojů k propozicím, které je také třeba řadit k postojům intenzionálním (a pojmovým); blíže viz Duží (2003), Raclavský (2003).

¹⁰ Za cennou připomínku k tomuto místu vděčím M. Duží.

ňuje vůbec. Richard Montague, který explikoval hledání jako vztah k intenzi, nalézání analyzuje z hlediska našich analýz jen v tomto smyslu (Montague (1974); viz strany 165, 181, 244, 250, 255, 263), což – jak uvidíme – jen stěží postihuje rozsah tématu. Na Montagueho v mnohém navázal Graeme Forbes, avšak v jeho preprintech a draftech se neshledáme s jedinou analýzou přesahující výsledky dosažené Montaguem.

Lehko ukážeme, že hypotéza N1 není pro vysvětlení všech případů nalézání dostatečná. Uvažujme pro ilustraci příklad, co vlastně kdysi našel Schliemann, když hledal místo, kde se nacházela Trója: Schliemann našel Hissarlik. Hissarlik však nebudeme považovat za jméno individua, ale za alternativní název toho, co analyzoval František Gahér (Gahér (2002)) jako určité konkrétní místo. Předpokládejme proto, že kdekoli na světě se určí nultý bod tří prostorových koordinát (os x, y, z), takže každému bodu vesmíru je přiřazena trojice čísel, ploše (či prostorovému objektu) třída čísel. Určité místo tak je třídou trojic – numericky určených bodů, objekt typu (στττ); uijme pro něj zkratku μ. Při adoptování hypotézy N1 můžeme formulovat hypotézu, že nalézání je buďto vztahem k individuu, anebo k určitému místu (μ-objektu):

N2: individuum-empirická relace-individuum / určité místo

// $\text{Nal}^{(I)}$ (ézat) ozn. ob. typu (σττ)τ₀ nebo $\text{Nal}^{(M)}$ (ézat) ozn. ob. typu (στμ)τ₀

Toto vysvětlení nijak nenarušuje náš „běžný smysl pro realitu“ – nalézání je prostě extenzionálním postojem, postojem k extenzionálnímu objektu (ne konstrukčního typu), nikoli snad třeba k nějaké intenzi či konstrukci; není tedy pojmovým postojem. (Dodejme, že N2 je plauzibilní i pro analýzu takových vět jako „Xenie nalézá nějaký balón“, neboť Xenie má vztah k individuu, které je balónem, nikoli k balónovitosti jako takové.)

Již teď uvedeme, že hypotézu N1 využil pro vysvětlení náhodného, nezamýšleného nalézání určité mince či kamene už Bjørn Jespersen v iniciátorské stati Jespersen (1999); odtud byla přejata do Gahér (2002), Duží (2003); v Raclavský (2003) je pro náhodné nalézání využita modifikovaná N2 i pro případ nalezení třeba určité pozice. (Tato N2' je v Raclavský (2003) využita i pro vysvětlení vět s hanlivým referováním o nalézání (např. když Xenie našla určitý valoun kočičího zlata a mluví o tom ironicky referuje, že našla zlatý nugget, který ji učiní bohatou), avšak také k vysvětlení „postulátového“ nalézání, kdy se hledající nalezením přece jen dostane do přímého styku s tím, co je hodnotou intenze, k níž měl vztah jako hledající (např. Jiří IV. se nalezením autora Waverley dostal do určitého vztahu ke Scottovi – coby autoru Waverley). Srov. níže sekci 5.)

Ve stati „On Seeking and Finding“ (Jespersen (1999)) Bjørn Jespersen rozebíral skutečnost, kdy kromě nezamýšleného nalézání je i nalézání zamýšlené, při němž má nalézající vztah nikoli přímo k individuu, které je hodnotou určité intenze. Jespersen uvažoval, že při nalézání po předchozím hledání se nalézající dostane do vztahu k individuovému úřadu, však zároveň i k individuu, které je jeho hodnotou v daném možném světě a čase. Tak je nalézání vysvětleno jako ternární (empirická) relace, jde o hypotézu:

N3: individuum-empirická relace-individuový úřad-individuum

// $\text{Nal}^{(J)}$ (ézat) ozn. ob. typu $(\mathbf{o}\mathbf{1}\mathbf{t}_{\tau\mathbf{o}})\mathbf{t}_{\tau\mathbf{o}}$

Jespersenovo tehdejší řešení je ale kritizovatelné několika způsoby. Například gramatická forma, kterou má třeba věta „Jiří IV. našel autora Waverley“, je v přirozených jazycích typicky využívána k vyjádření relace binární a nikoli ternární. V N3 jsou totiž smíšeny dvě skutečnosti, vztah k individuovému úřadu a vztah k hodnotě tohoto úřadu. Užijeme-li níže uvedenou N4, podle níž je nalézání vztah k úřadu, pak je namísto otázky, proč zaplétat do analýzy ještě jeho případnou hodnotu. Je možné uvést intuitivní přesvědčení, že ten, kdo po hledání nalézá, je vztažen k téže entitě (stejněho typu), k níž byl vztažen jakožto hledající. Při takovémto nazírání trpí Jespersenova explikace nesouladem mezi hledáním, které tehdy vysvětloval jako vztah k třídě quasi-identických konstrukcí, a nalezením, které chápal jako vztah k individuovému úřadu a jeho hodnotě.

František Gahér ve stati „Anafora a pojmové postoje“ (Gahér (2002)) explikoval nalézání následující po hledání jako vztah k individuovému úřadu či μ -úřadu, k němuž byl vztažen již jako hledající. Jde o hypotézu:

N4: individuum-empirická relace-individuový úřad / μ -úřad

// $\text{Nal}^{(U)}$ (ézat) ozn. ob. typu $(\mathbf{o}\mathbf{1}\mathbf{t}_{\tau\mathbf{o}})\mathbf{t}_{\tau\mathbf{o}}$, $\text{Nal}^{(M)}$ (ézat) ozn. ob. typu $(\mathbf{o}\mathbf{1}\mathbf{\mu}_{\tau\mathbf{o}})\mathbf{t}_{\tau\mathbf{o}}$

V souladu s naší charakteristikou pojmových postojů je nalézání v tomto smyslu pojmovým postojem. Tato hypotéza je na příkladech ukazována i v Duží (2003). Navíc však Duží v závěru statě shrnuje, že všechny pojmové postoje (mezi něž řadí i nalézání po hledání) jsou obecně typu $(\mathbf{o}\mathbf{1}\alpha)\mathbf{t}_{\tau\mathbf{o}}$ (kde α je typ intenze), což je níže uvedená N5.

Je hypotéza N4 dostatečná pro vysvětlení všech případů nalézání po hledání? V naší studii o hledání (Raclavský (2004)) jsme ukázali, že hledání může být vztahem k různým druhům úřadů; po hledání lze naleznout i např. výšku Mount Everestu atd. Ba co víc, po hledání může být nalézající vztažen k empirické vlastnosti (např. když Russell našel nosorožce), obecně k jakékoli intenzi (a to jakéhokoli stupně), tedy:

N5: individuum-empirická relace-intenze

// $\text{Nal}^{(a)}$ (ézat) ozn. ob. typu $(0 \vee \alpha_{\tau_0})_{\tau_0}$

Tato hypotéza je explicitně uvedena (a příklady doložena) v Raclavský (2003).

(Pozn.: V této studii nebudeme zkoumat a analyzovat věty o nalézání/nenalézání, které byly užity pro vyjádření hyperintenzionálního postoje (typicky věty o postojích k matematickým objektům, jako např. „Xenie nalézá algoritmus důkazu Fermatovy věty“); tyto analýzy lze z našich analýz vět o nalézání/nenalézání vypovídajících o postoji extenzionálním či intenzionálním odvodit.)

5. Explikace nalézání

Nyní podáváme explikaci nalézání, při níž budeme vlastně využívat výše uvedené hypotézy N2 a N5. Uvedené případy nalézání budeme kromě dokumentování opodstatněnosti těchto hypotéz užívat k analyzování daných případů a také ke klasifikaci do druhů postojů. Druhy nalézání jsou rozříděny základně podle toho, zda objekt-cíl nalézání je vyjádřen výrazem i) neempirickým či ii) empirickým; v případě, že je vyjádřen výrazem empirickým, odlišíme, zda je zadán i) deskripcí, či ii) třídovým termínem. Jak uvidíme, právě třídění podle toho, zda je objekt nalézání zadán výrazem empirickým či neempirickým, je prvním, avšak nikoli posledním, klíčem k odlišení čtyřech hlavních druhů nalézání (I., II., III., IV.); jsou totiž potřeba další informace (např. zda jde o nalézání náhodou, či po hledání).

Z hlediska teorie typů jsme užili třídění do sekcí vyznačené druhým údajem ve zkratce názvu sekce (0-2) a poté do podsekcí značených seznamem podle velkých písmen latinky (A – C) – takže v X.0) jsou objektem-cílem postoje A) individua, B) μ -objekty, v X.1) jsou objektem-cílem postoje A) individuové úřady, B) μ -úřady (případy B2 mají i konstrukci individuového úřadu v supozici de dicto), C) μ -úřady, jejichž vyjádření (deskripce) využívají třídových termínů, v X.2) jsou objektem-cílem postoje A) individuové vlastnosti (na něž jako jediné vlastnosti se omezíme).

I) Nalézání objektu označeného neempirickým/empirickým výrazem („náhodně“)

Nalézání, které budeme diskutovat v sekci I., je prosté (náhodně) nalezení nějakého předmětu – aktivita, která nás činila šťastnými již v našem dětství. Pro tyto dílčí (pod)druhy nalézání (I.0 i I.1 a I.2), nalézání „náhodou“, je určena námi už výše diskutovaná hypotéza N2.

1.0) Objekt nalézání je označen neempirickým výrazem – vlastním jménem

A) Aniž bychom hledali, můžeme čirou náhodou nalézt (jaksi „zakopnout o“) nějaký objekt, individuum (které bývá ve větě označeno neempirickým výrazem, „vlastním jménem“ tohoto individua):¹¹

Xenie nalézá Koh-I-Noor.

V analýze výraz Nal^{NI} (ézat někoho) označuje objekt typu $(\text{ot})_{\text{to}}$, empirickou relaci mezi dvěma individui:¹²

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wt}^{\text{NI}} {}^0\text{X} {}^0\text{K}]$

Zcela podobně bychom analyzovali větu o Xenii ně nalezení Yannise:

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wt}^{\text{NI}} {}^0\text{X} {}^0\text{Y}]$

Je zjevné, že úplně stejným aktem je třeba pouhé setkání s Yannisem – jistě tu nejde (v souladu s výše uvedenou charakteristikou) o pojmový postoj, ale pouze o postoj k extenzionálnímu objektu. V případě takovýchto vět můžeme substituovat, např.:

Xenie nalézá Koh-I-Noor.

Koh-I-Noor je nejznámější diamant.

∴ Xenie nalézá nejznámější diamant.

Analýza, v níž adjektivum Ne(jznámější) označuje jakožto superlativ objekt typu $(\text{t}(\text{ot})_{\text{to}})_{\text{to}}$ a pojem individuového úřadu nejznámějšího diamantu je v konstrukci vyjádřené druhou premisou i v konstrukci vyjádřené větou závěru v supozici de re, je:

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wt}^{\text{NI}} {}^0\text{X} {}^0\text{K}]$

$\lambda w \lambda t [{}^0 = [{}^0\text{Ne}_{wt} {}^0\text{DI}] {}^0\text{K}]$

$\therefore \lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wt}^{\text{NI}} {}^0\text{X} [{}^0\text{Ne}_{wt} {}^0\text{DI}]]$

// pojem ind. úřadu je v sup. de re

// vyplývá

B) Kromě jednotlivých individuí jistě nelze nalézt třeba množinu individuí; také nelze nalézt ani čísla, funkce, relace, či pravdivostní hodnoty apod. Přesto můžeme uvažovat ještě o nalézání určitého místa (event. třeba pozice). Větu:¹³

Juan Ponce León nalézá Floridu.

¹¹ V maďarštině je pro takovéto nalézání používán výraz „találni“ (viz Jespersen (1999)).

¹² Pomocí „N“ v horním indexu indikujeme, že jde o nalezení nezamýšlené, náhodné, že předtím Xenie nehledala; pomocí „I“ v horním indexu indikujeme, že jde o vztah k individuu.

¹³ V níže uvedených podobných kontextech by namísto „nalézá“ bylo jistě jazykově vhodnější „objevuje“, avšak s ohledem na ostatní analýzy v této studii přece jen ponecháváme výraz „nalézá“.

tedy analyzujeme v tom smyslu, že jde o nalezení (objevení) určitého místa, objektu typu μ , přičemž výraz F(lorida) je jeho alternativní jméno (alternativní za množinu číselných trojic). Výraz (Juan Ponce) L(eón) označuje individuum; tranzitivní sloveso **Nal**^{NL} (ézat místo) označuje objekt typu $(\sigma\mu)_{\tau\omega}$, empirickou relaci mezi individuem a určitým místem (μ):¹⁴

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Nal}_{wv}^{\text{NL}} {}^0\text{L} {}^0\text{F}]$$

Opět nejde o postoj pojmový, ale pouze extenzionální. Substitute i pomocí koreferenčních výrazů jsou platné, proto můžeme substituovat např. Konstrukci vyjádřenou výrazem „americký stát, odkud ve 20. století startovaly raketoplány USA“.

1.1) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – deskripcí

A) Již v I.0.A) jsme viděli odvozenou větu, kterou může mluvčí-reportér použít při komentování Xenieina nalezení Koh-I-Nooru:

Xenie nalézá nejznámější diamant.

V této větě je objekt-cíl postoje označen individuovou deskripcí (jí vyjádřený pojem je v supozici de re) a aktivita nalézání je vyjádřena tranzitivním slovesem **Nal**^{NL} (ézat někoho) typu $(\sigma\mu)_{\tau\omega}$:

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Nal}_{wv}^{\text{NL}} {}^0\text{X} [\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Ne}_{wv} {}^0\text{DI}]]_{wv}] \quad // \text{ p. ind. úřadu je v s. de re}$$

takže jde o postoj pouze extenzionální a proto lze substituovat i pomocí koreferenčních výrazů.

B) V případě, že Xenie náhodou nalezne místo, kde se nejznámější Koh-I-Noor vyskytuje, kde se nachází, tak mluvčí může na (v současnosti) Velkou Británii (neboť Koh-I-Noor je v současnosti majetkem britské koruny) poukázat prostřednictvím deskripce:¹⁵

Xenie nalézá lokaci nejznámějšího diamantu.

Xenie tedy má, podobně jako Juan Ponce León v I.A.0.b), vztah k objektu typu μ , **Nal**^{NL} (ézat místo) označuje objekt typu $(\sigma\mu)_{\tau\omega}$ (Lo(kace něčeho) označuje objekt typu $(\mu)_{\tau\omega}$):

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Nal}_{wv}^{\text{NL}} {}^0\text{X} [\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Lo}_{wv} [{}^0\text{Ne}_{wv} {}^0\text{D}]]]]_{wv}] \quad // \text{ p. } \mu\text{-úřadu a ind. úř. je v s. de re}$$

což je postoj extenzionální, přičemž obdobně jako v předchozím a také v následujícím případě jsou substitute možné.

¹⁴ Pomocí „L“ v horním indexu indikujeme, že jde o vztah k určitému místu (objektu typu μ).

¹⁵ Ačkoli výraz „lokace (někoho)“ není v češtině zcela stylisticky vhodný, nicméně pro jeho krátkost a pružnou flexi ho v našich příkladech budeme používat.

C) V následující větě mluvčí komentuje Xenie nalezení obecněji v tom smyslu, že nehovoří o nalezení lokace nejznámějšího diamantu, ale nějakého (jakéhokoli) diamantu (nemyslíme zde však naleziště).

Xenie nalézá lokaci diamantu.

Ovšem přesto, že výraz „diamant“ je třídivý termín, výraz „lokace diamantu“ je deskripční, přičemž ta slouží k poukázání na určité individuum a proto jí vyjádřený pojem je (podobně jako v minulém případě) v supozici de re. Analýza je o něco složitější, protože – jak jsme uváděli a zdůvodňovali již při hledání v Raclavský (2003), (2004) – se jeví nezbytné včlenit do analýzy „selekční funkci“, která „vybere“ ve w a t na základě vlastnosti nějaké individuum (takže Se (lekce individuua z modálně a temporálně determinované třídy) označuje objekt typu $(t(o)t)_{t(o)}$; její pojem je v supozici de re):

$$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wr}^{\text{NL}} {}^0\text{X} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Lo}_{wr} [{}^0\text{Se}_{wr} {}^0\text{DI}]]]]_{wr}$$

//p. μ -úřadu i selekce je v s. de re

(Protože jak pojem μ -úřadu, tak pojem selekční funkce je v supozici de re, tak za ně lze substituovat pomocí koreferenčních termínů.)

1.2) *Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – třídivým termínem*

A) Pokud je objekt-cíl nalézání označen třídivým termínem, jako třeba ve větě:

Xenie nalézá diamant.

uplatňujeme běžnou analýzu, podle níž je něco diamantem a Xenie to nalézá, čili pojem vlastnosti (vyjádřené třídivým termínem) je v supozici de re (proto jsou substituce i pomocí koreferenčních termínů platné). Nalézající nemá vztah ani k vlastnosti jako takové, ovšem ani k její extenzi v daném možném světě a čase (tj. třídě), nalézající má vztah k individu, o němž platí, že má danou vlastnost, proto Nal^{NI} (ézat někoho) označuje objekt typu $(o)t)_{t(o)}$:

$$\lambda w \lambda t [{}^0\exists [\lambda x [{}^0\wedge [{}^0\text{DI}_{wr} x] [{}^0\text{Nal}_{wr}^{\text{NI}} {}^0\text{X} x]]]] \quad //p. \text{ vlastnosti je v supozici de re}$$

II) Nalézání objektu označeného empirickým výrazem („po hledání“)

V této sekci se budeme zabývat takovým nalézáním, kterému předcházelo hledání.¹⁶ Všimněme si, že agens jakožto hledající byl vztažen k určitému objektu a při nalézání je ve vztahu opět k tomuto objektu. Například Jiří IV., který byl při hledání vztažen k úřadu autora Waverley, při nalezení autora

¹⁶ Mj. pro takovéto nalézání maďarština používá výraz „megtalálni“ (viz Jespersen (1999)).

Waverley nemůže nebýt ve vztahu k tomuto úřadu.¹⁷ Takovému nalézání odpovídá jak z hlediska typů, tak z hlediska dílčích druhů druhům hledání (jehož objekt-cíl je ve větě označen empirickým výrazem); blíže viz Raclavský (2004). Ve všech těchto případech je vztah veden (vždy) k intenzi, jejíž pojem je „nepostradatelný“ (nelze za něj substituuovat pojem jiné intenze, která nemá ve všech možných světech a časech stejnou hodnotu, výrazy označující tyto intenze nejsou koreferenční ve všech možných světech a časových okamžicích); proto můžeme takovému druhu nalézání ve shodě s našimi předcházejícími úvahami označit za pojmový postoj. Pro všechny tyto případy uplatníme hypotézu N5. Podobně jako ve všech případech hledání, při tomto druhu nalézání nevznikají existenční závazky na instanci nalezeného úřadu či vlastnosti.

II.1) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – deskripce

A) To, zda předcházející hledání bylo ve smyslu anglického „seeking“ či „looking for“ (hledání ve smyslu „looking for“ se odlišuje od hledání ve smyslu „seeking“ tím, že existuje instance intenze, k níž má hledající vztah), z vět o nalezení např. vraha Zoe (který nemusel existovat) či autora Waverley, nijak neodhalíme. Vztah nalezení je v obou případech veden k individuovému úřadu, tedy Nal^{HU} (ézat někoho) označuje objekt typu $(\text{ou}_{\text{tau}})_{\text{tau}}$, empirickou relaci mezi individuem a individuovým úřadem, a tak např. větě:¹⁸

Xenie nalézá vraha Zoe.

přísluší analýza:

$\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Nal}^{\text{HU}}_{\text{wr}} {}^0\text{X} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\text{V}_{\text{wr}'} {}^0\text{Z}]]]$
 //pojem ind. úřadu je v supozici de dicto

Podobně větu:

Jiří IV. nalézá autora Waverley.

analyzujeme konstrukcí:

$\lambda_w \lambda_t [{}^0\text{Nal}^{\text{HU}}_{\text{wr}} {}^0\text{J} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\text{Au}_{\text{wr}'} {}^0\text{W}]]]$
 //pojem ind. úřadu je v supozici de dicto

Pojem individuového úřadu je v obou uváděných konstrukcích v supozici de dicto. Nelze za něj dosazovat pojem jiné intenze, která je označena výrazem,

¹⁷ Poznámka: Úvahu, že Jiří IV. se nalezením přece jen nakonec jaksi dostal do vztahu k Walteru Scottovi, rozebíráme níže v sekci III.

¹⁸ Pomocí „H“ v horním indexu indikujeme, že jde o nalezení po hledání, nalézání předem zamýšlené, nikoli náhodné; pomocí „U“ v horním indexu indikujeme, že jde o vztah k individuovému úřadu.

který není ve všech možných světech a časech koreferenční s výrazem pro prvou intenzi (např. konstrukci vyjádřenou výrazem „majordomus Zoe“, resp. „autor Marmion“, které nejsou za všech okolností koreferenční; čili poté, co někdo hledal autora Waverley a našel, nenašel tím z ničeho nic autora Marmion namísto hledaného autora Waverley). Poznamenejme ještě, že pokud je Yannis vrahem Zoe, z věty „Xenie našla vraha Zoe“ nevyplývá, že našla lokaci Yannise.

B1) Máme-li analyzovat větu o nalézání místa někoho:

Xenie nalézá lokaci vraha Zoe.

přičemž vrah Zoe byl před započítím hledání jeho místa již znám, analyzujeme ji jako empirický vztah agens k μ -úřadu, \mathbf{Nal}^{HM} (ézat lokaci někoho) tedy označuje objekt typu $(\text{ot}\mu_{\tau\omega})_{\tau\omega}$:¹⁹

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0\mathbf{Nal}_{wt}^{\text{HM}} {}^0\mathbf{X} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{Lo}_{wt'} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{Vr}_{wt'} {}^0\mathbf{Z}]]_{wt'}]]]$$

// p. μ -úřadu je v s. de dicto, p. ind. úřadu je v s. de re

Pojem μ -úřadu je v supozici de dicto a tak za něj nelze substituovat pomocí termínů, které nejsou koreferenční ve všech možných světech a časech. Pojem individuového úřadu však v takovéto supozici není, je v supozici de re a lze proto za něj substituovat např. konstrukci úřadu „majordoma Zoe“. Na rozdíl od následujícího dílejšího (pod)druhu nalézání je toto nalézání jen nacházením „kde“ (na kterém místě) se dané individuum označené individuovou deskripcí vyskytuje.

B2) Pokud vrah Zoe znám není a je hledána/nalézána také jeho lokace (je to nalézání „kdo“ a „kde“), tak je i konstrukce vraha Zoe v supozici de dicto:

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0\mathbf{Nal}_{wt}^{\text{HM}} {}^0\mathbf{X} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{Lo}_{wt'} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{Vr}_{wt'} {}^0\mathbf{Z}]]_{wt'}]]]$$

// pojmy μ -úřadu i ind. úřadu jsou v s. de dicto

Obdobný je i případ Schliemannova úspěchu v hledání:

Schliemann nalézá lokaci Tróje.

totiž:²⁰

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0\mathbf{Nal}_{wt}^{\text{HM}} {}^0\mathbf{S} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{Lo}_{wt'} [{}^0\mathbf{T}_{wt'}]]]]]$$

// pojmy μ -úřadu i ind. úřadu jsou v s. de dicto

V obou případech nelze za pojem vraha Zoe, resp. Tróje, substituovat pojmy, jejichž výrazy nejsou ve všech možných světech a časových okamžicích koreferenční (takže např. nelze z poslední uváděné věty platně odvodit ani

¹⁹ Pomocí „M“ v horním indexu indikujeme, že jde o vztah k μ -úřadu.

²⁰ V η -rozvinutém tvaru $\lambda_w \lambda_t [{}^0\mathbf{Nal}_{wt}^{\text{HM}} {}^0\mathbf{S} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{Lo}_{wt'} [\lambda_w \lambda_t' [{}^0\mathbf{T}_{wt'}]]_{wt'}]]]$.

větu „Schliemann nalézá historicky nejproslulejší pahorek v Turecku“, ani větu „Schliemann nalézá lokaci Paridova rodiště“).

C) Také věty jako:

Russell nalézá lokaci nosorožce

či:

Russell nalézá lokaci jednorožce

analyzujeme jakožto věty označující empirickou relaci mezi individuem a μ -úřadem, jehož pojem je v supozici de dicto. \mathbf{Nal}^{HM} (ézat lokaci někoho) opět označuje objekt typu $(\text{oi}(\mu_{\tau\omega})_{\tau\omega})$; opět nelze substituovat pojem jiné intenze, která nemá ve všech w a t stejnou hodnotu. Načež příslušné analýzy jsou (opět uplatníme selekční funkci):

$$\lambda w \lambda t [{}^0\mathbf{Nal}^{\text{HM}}_{wt} {}^0\mathbf{R} [\lambda w \lambda t' [{}^0\mathbf{Lo}_{wt'} [\lambda w \lambda t' [{}^0\mathbf{Se}_{wt'} {}^0\mathbf{NO}]]]_{wt'}]]$$

resp.:

$$\lambda w \lambda t [{}^0\mathbf{Nal}^{\text{HM}}_{wt} {}^0\mathbf{R} [\lambda w \lambda t' [{}^0\mathbf{Lo}_{wt'} [\lambda w \lambda t' [{}^0\mathbf{Se}_{wt'} {}^0\mathbf{JE}]]]_{wt'}]]$$

Pojmy μ -úřadu a selekce (ovšem i individuových vlastností) jsou v supozici de dicto, nelze za ně substituovat pojmy vyjádřené výrazy, které nejsou koferenčních ve všech možných světech a časových okamžicích.

II.2) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – třídným termínem

A) V této (pod)sekcí se nebudeme nijak zabývat analýzami takových vět jako „Xenie nalézá nějaký balón“, pro něž je vhodná hypotéza N2 (Xenie má vztah k individuu, které je balónem, nikoli k balónovitosti jako takové). Prozkoumáme jen případ vět o nalézání nespécifikovaného, neurčitého nositele empirické vlastnosti. Například větu (kde pomocí „a“ vyznačujeme v češtině nepřítomný člen neurčitý):²¹

Russell nalézá (a) nosorožce.

budeme analyzovat jako empirickou relaci mezi individuem a empirickou vlastností individuí, k níž byl agens vztahen již jako hledající. Tedy \mathbf{Nal}^{HV} (ézat někoho) označuje objekt typu $(\text{oi}(\text{oi})_{\tau\omega})_{\tau\omega}$, analýza je:²²

$$\lambda w \lambda t [{}^0\mathbf{Nal}^{\text{HV}}_{wt} {}^0\mathbf{R} [\lambda w \lambda t' [{}^0\mathbf{NO}_{wt'}]]] \quad // \text{pojem vlastnosti je v s. de dicto}$$

v η -staženém tvaru:

$$\lambda w \lambda t [{}^0\mathbf{Nal}^{\text{HV}}_{wt} {}^0\mathbf{R} {}^0\mathbf{NO}] \quad // \text{pojem vlastnosti je v s. de dicto}$$

²¹ Jsme si vědomi, že naše pojetí sémantiky anglického členu neurčitého a určitého („a“ a „the“) je zjednodušené; tato problematika však potřebuje takové zpracování, které je mimo rozmezí této studie.

²² Pomocí „V“ v horním indexu indikujeme, že jde o vztah k empirické vlastnosti.

Pojem vlastnosti je v supozici de dicto a nelze za něj substituovat pojem jiné intenze, která nemá ve všech světech a časech stejnou instanci (výrazy denotující tyto intenze nejsou za všech okolností koreferenční). Lhostejno, zda hledání bylo ve smyslu anglického „seeking“ či „looking for“, větu:

Russell nalézá (a) jednorozce.

analyzujeme obdobnou konstrukcí:

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wt}^{\text{HV}} {}^0\text{R} {}^0\text{JE}]$ //pojem vlastnosti je v s. de dicto

(Poznamenejme, že kdybychom měli analyzovat věty, které sice mají v pozici předmětu třídivý termín, avšak před ním se vyskytuje (v angličtině) výraz „the“ (určitý člen), tak jejich spojení lze považovat za individuovou deskripci vypichující jedno individuum (toho určitého nosorožce, jednorozce, apod.) V analýze věty:

Russell nalézá (the) nosorožce.

by výraz „the“ podle nás (srov. Raclavský (2003), (2004)) označoval funkci (značenou „the“) typu $(t(\text{ot}))$, přiřazující neempirické třídě individuum:

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{wt}^{\text{HV}} \text{X} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{the} {}^0\text{NO}_{w't'}]]]$ //p. ind. úřadu je v sup. de dicto

Obdobně bychom analyzovali větu „Russell nalézá (the) jednorozce.“)

Námi zde předložené analýzy se značně odlišují od těch, které předložil R. Montague (Montague (1974a), (1974b), (1974c)); mj. v Montagueho příkladech nikdy není určeno, zda je užit člen určitý, nebo neurčitý, což by ovšem mohlo znamenat vyjádření neurčitého členu. Montague totiž uvádí výlučně de re čtení takovýchto vět ve smyslu „existuje něco, co je jednorozec a John nalézá to něco“. Činí to tak zřejmě kvůli tomu, že neodlišuje nalézání bez předchozího hledání, I. (jemuž v modelových případech často přísluší de re čtení) od nalézání po předchozím hledání, II. (jemuž v modelových případech přísluší de dicto čtení); z hlediska našich analýz tedy Montague analyzoval věty o nalézání pouze jako věty o nalézání náhodněm.

III) Nalézání objektu označeného empirickým výrazem („postulátové“)

Již výše jsme zmínili intuici, že hledající se nalezením přece jen jaksi posléze dostane do vztahu k instanci intenze (partikulárně: hodnotě úřadu), intenze, k níž byl vztažen jakožto hledající a poté jakožto nalézající (nalézající po hledání). Představme si pro ilustraci následující rozhovor. Komoří 1: „Jiří IV. hledal autora Waverley“, komoří 2: „Jak to dopadlo?“, komoří 1: „Jiří IV. našel autora Waverley“, komoří 2: „Koho to našel?“, komoří 1: „Jiří IV. našel Scotta“, komoří 2: „Tak když Jiří IV. našel autora Waverley, tak vlastně našel i autora Marmion“ – zde je denotát výrazu „našel“ jistě

uvažován nikoli jako vztah k individuovému úřadu, ale jako vztah k hodnotě tohoto úřadu. Podobně třeba Schliemann hledající a nalézající lokaci Tróje se vlastně dostal do vztahu jistého nalezení k Hissarliku (objektu typu μ). Jinými slovy, úspěšným nalezením nezůstává hledající zase jen ve vztahu k úřadu (či obecně k intenzi), ale dostává se do „přímé“ relace k tomu objektu, který je hodnotou daného úřadu (obecně instancí dané intenze). Pokud přijmeme tuto intuici, pokusíme se toto „nalézání po hledání v extenzionálním smyslu“, jakési „megalální 2“ – my ho budeme nazývat „postulátové nalézání“ –, charakterizovat z logického hlediska.

Uvažme pro ilustraci následující inference typu:

Xenie hledá vraha Zoe.

Xenie nalézá vraha Zoe.

//nalézání druhu II.

Yannis je vrah Zoe.

∴ *Xenie nalézá Yannise.*

//„postulátové“ nalézání

či typu:

Xenie hledá vraha Zoe.

Xenie nalézá vraha Zoe.

//nalézání druhu II.

Vrah Zoe je majordomus Zoe.

∴ *Xenie nalézá majordoma Zoe.*

//„postulátové“ nalézání

Abychom tyto inference mohli považovat za platné, přijmeme následující „významové“ postuláty (proměnné x a y probíhají typ ι , proměnné u a u' probíhají typ $\iota_{\tau\omega}$):²³

PN1) Pravidlo o existenci hodnoty úřadu

$$\frac{[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\exists[\lambda u [{}^0\text{Nal}^{\text{HU}}_{\text{wr}} x u]]]]]}{[{}^0\exists[\lambda y [{}^0\exists[\lambda u [{}^0 = y u_{\text{wr}}]]]]]}$$

$$[{}^0\exists[\lambda y [{}^0\exists[\lambda u [{}^0 = y u_{\text{wr}}]]]]]$$

(Tedy: Jestliže je někdo, kdo nalézáním po hledání má vztah k nějakému úřadu, tak existuje nějaká hodnota y toho úřadu.)

PN2) Pravidlo o substituci

$$\frac{[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\exists[\lambda u [{}^0\text{Nal}^{\text{HU}}_{\text{wr}} x u]]]]]}{[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\exists[\lambda u [{}^0 = y u_{\text{wr}}]]]]]}$$

$$[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\exists[\lambda u [{}^0 = y u_{\text{wr}}]]]]]$$

$$[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\exists[\lambda y [{}^0\text{Nal}^{\text{PU}}_{\text{wr}} x y]]]]]$$

²³ Pomocí „P“ v horním indexu indikujeme, že jde o postulátové nalézání. Pomocí podtržení znaku v horním indexu („ $\underline{\text{P}}$ “) indikujeme, že vztah je veden k instanci intenze, partikulárně: k hodnotě individuového úřadu (v tomto případě se jedná o tzv. „intenzionální sestup“).

(Tedy: Jestliže je někdo, kdo nalézáním po hledání má vztah k nějakému úřadu, a jestliže y je hodnotou tohoto úřadu, tak onen někdo je ve vztahu „postulátového nalézání“ k této nějaké hodnotě y .)

PN3) Pravidlo o koreferenci

$$[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\exists[\lambda u [{}^0\text{Nal}^{\text{HU}}_{wr} x u]]]]]$$

$$[{}^0\exists[\lambda u [{}^0\exists[\lambda u' [{}^0 =_{wr} u'_{wr}]]]]]$$

$$[{}^0\exists[\lambda x [{}^0\forall[\lambda u' [{}^0\text{Nal}^{\text{PU}}_{wr} x u'_{wr}]]]]]$$

(Tedy: Jestliže je někdo, kdo nalézáním po hledání má vztah k nějakému úřadu u , a jestliže nějaký úřad u má s nějakým úřadem u' společnou hodnotu ve w a t , tak onen někdo je ve vztahu „postulátového nalézání“ k této nějaké hodnotě úřadu u' ve w a t .)

Jak je patrné, substitute i pomocí koreferenčních výrazů jsou při tomto druhu nalézání („megalální 2“) právě díky stanoveným pravidlům platné.

Toto Nal^{PU} („megalální 2“) můžeme vzhledem k Nal^{HU} („megalální“) definovat takto:

$$[\lambda w \lambda t [\lambda x [\lambda y [{}^0\text{Nal}^{\text{PU}}_{wr} x y]]]] =_{df} [\lambda w \lambda t [\lambda x [\lambda y [{}^0\exists[\lambda u [{}^0 \wedge [{}^0\text{Nal}^{\text{HU}}_{wr} x u] [{}^0 = y u_{wr}]]]]]]]]$$

Takovéto významové postuláty i definici „postulátového nalézání“ vzhledem k nalézání po hledání, lze samozřejmě sestavit pro případy různých typů úřadů (a jejich hodnot); prakticky obdobné postuláty lze však formulovat obecně i pro případy jakýchkoli intenzí.²⁴

Lze tato vyjádření postulátového nalézání považovat za vyjádření pojmového postoje? Nikoli – v případech, kdy instance úřadu (či intenze) coby objektu-cíle není intenzí či konstrukcí, ale extenzí (nekonstrukčního typu), je toto nalézání podle našich charakteristik postojem pouze extenzionálním, nikoli pojmovým. Dá se také říci, že hypotéza N5 platí jen pro dříve prozkoumávaný druh hledání (tj. II.), při tomto druhu hledání (tj. III.) však vystačíme s hypotézou N2.

III.1) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – deskripcí

A) Nejprve pomocí postulátového nalézání uvažujme jiné čtení vět

Xenie nalézá vraha Zoe.

Jiří IV. nalézá autora Waverley.

²⁴ Například pro případ postoje k individuovým vlastnostem, resp. jejich instancím, je tento vztah definovatelný takto (v probíhá typ (ot)₀₀):

$$[\lambda w \lambda t [\lambda x [\lambda y [{}^0\text{Nal}^{\text{PV}}_{wr} x y]]]] =_{df} [\lambda w \lambda t [\lambda x [\lambda y [{}^0\exists[\lambda v [{}^0 \wedge [{}^0\text{Nal}^{\text{HV}}_{wr} x v] [{}^0 v_{wr} y]]]]]]]$$

a to čtení v takovém smyslu, kdy je z kontextu promluvy zřejmé, že jde o nalézání po předcházejícím hledání, přičemž právě nalezením, o němž je v daných větách řeč, se agens dostal do vztahu nejen k individuovému úřadu, ale posléze i k jeho hodnotě, individuu. Tedy **Nal**^{PLU}(ézat někoho) označuje objekt typu $(\text{oi}\iota)_{\tau\text{oi}}$, empirickou relaci mezi individuem a hodnotou individuového úřadu (daná věta tedy nevypovídá o pojmovém postoji):

$$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{PLU}}_{wr} {}^0X [\lambda w \lambda t [{}^0V_{rwr} {}^0Z]]_{wr}] \quad // \text{pojem ind. úřadu je v sup. de re}$$

resp.:

$$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{PLU}}_{wr} {}^0J [\lambda w \lambda t [{}^0A_{ur} {}^0W]]_{wr}] \quad // \text{pojem ind. úřadu je v sup. de re}$$

V obou případech jde o de re čtení daných vět, pojem individuového úřadu je v obou konstrukcích v supozici de re a lze v souladu s výše uváděnými postuláty substituovat.

Zpětně tudíž musíme konstatovat, že věty jako „Xenie nalézá vraha Zoe“, jsou ambivalentní v tom smyslu, že jde buďto o nalézání po hledání, anebo o nalézání „postulátové“. Další ambivalence se objevuje díky tomu, že lze substituovat podle námi uvedených významových postulátů: můžeme totiž odvodit větu „Xenie nalézá Yannise“, u níž, je-li nám dána v izolaci, nejsme s to rozhodnout, zda vypovídá o nalézání náhodném (I.), anebo o nalézání postulátovém (III.).

B) Jako ukázkou analýzy vět, kde deskripce označují jiný typ úřadu než individuový, analyzujeme (ve smyslu postulátového nalézání) věty o nalézání lokace:

Xenie nalézá lokaci vraha Zoe.

Schliemann nalézá lokaci Tróje.

Postulátové nalézání lokace můžeme vzhledem k nalézání lokace po hledání definovat takto (proměnná l probíhá typ μ , proměnná m probíhá typ $\mu_{\tau\text{oi}}$, μ -úřady):²⁵

$$[\lambda w \lambda t [\lambda x [\lambda l [{}^0\text{Nal}^{\text{PM}}_{wr} x l]]]] =_{df} [\lambda w \lambda t [\lambda x [\lambda l [{}^0 \exists [\lambda m [{}^0 \wedge [{}^0\text{Nal}^{\text{HM}}_{wr} x m] [{}^0 = l m_{wr}]]]]]]]]$$

Takže **Nal**^{PM}(ézat lokaci někoho) označuje empirickou relaci mezi individuem a hodnotou μ -úřadu (určitým místem), objekt typu $(\text{oi}\mu)_{\tau\text{oi}}$. analýzami daných vět jsou následující konstrukce (pojem μ -úřadu je vždy de re):

$$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{PM}}_{wr} {}^0X [\lambda w \lambda t [{}^0L_{or} [\lambda w \lambda t [{}^0V_{rwr} {}^0Z]]_{wr}]]_{wr}] \quad // \text{pojem } \mu\text{-úřadu i ind. úřadu jsou v supozici de re}$$

²⁵ Pomocí „M“ indikujeme, že vztah je veden k hodnotě μ -úřadu, objektu typu μ .

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{Nal}_{wt}^{\text{PM}} {}^0 \text{S} [\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{Lo}_{wt} [\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{T}_{wt}]]_{wt}]]_{wt}]$$

// pojem μ -úřadu i ind. úřadu jsou v supozici de re

Pojmy μ -úřadů i individuových úřadů jsou v obou případech v supozici de re (všimněme si, že i v případě postulátového nalezení lokace Tróje musí být úřad Tróje v supozici de re) a tak lze za ně substituovat úřady, jejichž výrazy jsou koreferenční s výrazy daných úřadů. Opět tu nejde o postoje pojmové, ale pouze o postoje k μ -objektu.

C) Mezi případy postulátového nalézání lokace patří i časté případy jako:

Russell nalézá lokaci nosorožce.

případně i:

Russell nalézá lokaci jednorozce.

Jako v případě B) označuje **Nal**^{PM} (ézat lokaci někoho) objekt typu $(\text{o}\mu)_{\text{to}}$; pojem μ -úřadu je v supozici de re; substituce i pomocí koreferenčních termínů jsou platné. Otázkou ovšem je, zda je zcela vhodná analýza (diskutujeme pro stručnost jen první případ):

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0 \exists [\lambda_x [{}^0 \wedge [{}^0 \text{NO}_{wt} x] [{}^0 \text{Nal}_{wt}^{\text{PM}} {}^0 \text{R} [{}^0 \text{Lo}_{wt} x]]]]]$$

// p. μ -úřadu, vlastnosti i lokace je v s. de re

neboť ta jako analýza podle nás přísluší spíše větě:

Existuje nosorožec a Russell nalézá jeho lokaci.

V případě, že bychom disponovali větou s určitým členem („the“) před „nosorožec“ (takže „the nosorožec“ by byla deskripce), naší analýzou by mělo být:

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{Nal}_{wt}^{\text{PM}} {}^0 \text{R} [\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{Lo}_{wt} [{}^0 \text{the } {}^0 \text{NO}_{wt}]]]_{wt}]$$

//p. μ -úřadu i vlastnosti je v s. de re

Ovšem v případě, že by námi analyzovaná věta obsahovala spojení „nějakého nosorožce“ (což by byla deskripce), užili bychom analýzu:

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{Nal}_{wt}^{\text{PM}} {}^0 \text{R} [\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{Lo}_{wt} [{}^0 \text{Se}_{wt} {}^0 \text{NO}]]]_{wt}]$$

// p. μ -úřadu i selekce je v s. de re

kde výrazu „nějaký“ odpovídá funkce selekce („Se“). Touto otázkou se zde nemůžeme hlouběji zabírat, proto zůstaneme (i v následujících takových případech) u takového enumerativního podání.

III.2) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – třídivým termínem

A) Problém ne zcela přesné specifikace, o čem daná věta přesně hovoří (zda o nalezení např. nějakého nosorožce, či „the“ nosorožce anebo něčeho, co je nosorožcem) vyvstává i v případě vět:

Russell nalézá nosorožce.

Russell nalézá jednorožce.

Nyní **Nal^{PV}**(ézat někoho) označuje objekt typu $(ou)_{to}$, empirickou relací mezi individuem a instancí dané vlastnosti, takže není nic jiného než empirickou relací mezi dvěma individui (substituce i pomocí koreferenčních termínů jsou platné).²⁶ Pokud zvolíme obvyklý způsob analýzy (existuje něco, co je nosorožcem či jednorožcem a Russell to nalézá), analýza je:

$\lambda w \lambda t [{}^0\exists[\lambda x [{}^0 \wedge [{}^0 NO_{wt} x] [{}^0 Nal_{wt}^{PV} {}^0 R x]]]]$ //pojem vlastnosti je v s. de re resp.:

$\lambda w \lambda t [{}^0\exists[\lambda x [{}^0 \wedge [{}^0 JE_{wt} x] [{}^0 Nal_{wt}^{PV} {}^0 R x]]]]$ //pojem vlastnosti je v s. de re
Všimněme si, že tato analýza je vlastně táž jako analýza ve I.2.a (podobně I.1.c a IV.1.b).

IV) Nalézání objektu označeného empirickým výrazem („hanlivé“)

V přirozeném jazyce se setkáváme i s větami, které vlastně nevypovídají o úspěšném nalezení hledaného objektu, ačkoli se tak napovrch mohou jevit. Uvažujme situaci, kdy se hledající setkává s instancí intenze (intenze, k níž má vztah jako hledající), přičemž to, že tento objekt je instancí hledané intenze si on sám vůbec neuvědomuje, uvědomuje si to však mluvčí-reportér. Například když si Jiří IV. usmyslí hledat autora Waverley a vybíhá ze dveří, může potkat Waltera Scotta a přitom si nijak nemusí uvědomovat, že právě toto individuum je autorem Waverley. Takovouto situaci může nějaký komoří jinému komořímu hanlivě ironicky komentovat větou „Jiří IV. „našel“ autora Waverley“ (v přirozeném jazyce často nejsou uváděny uvozovky ohraničující sloveso). Komoří (třeba hned oba dva) ví, že Jiří IV. se střetl se Scottem a že právě Scott je autorem Waverley; proto může výraz „autor Waverley“ využít k poukázání na individuum, které je držitelem tohoto úřadu (noselem této role). A ví-li druhý komoří, že třeba Walter Scott je autorem Marmion, může dovést, že Jiří IV. „našel“ autora Marmion. Pojmy těchto úřadů jsou v supozici de re, princip substituce i substituce pomocí koreferenčních výrazů jsou platné. Opět vystačíme pouze s hypotézou N2, hypotéza N5 není pro tento druh hledání přiměřená.

Všimněme si, že toto hanlivě podané nalézání a jeho poměr k nehanlivě podanému nalézání nemá přímý protějšek u hledání. Větám „Xenie hledá vraha Zoe“ a „Xenie „hledá“ vraha Zoe“ musí příslušet táž analýza (v případě, kdy je hanlivým referováním poukazováno jen třeba na neobratnost Xe-

²⁶ Pomocí „v“ indikujeme, že vztah je veden k instanci této vlastnosti.

niina počínání – hledání, jde o jakýsi dodatek, vztah je ovšem vždy veden k intenzi).²⁷

IV.1) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – deskripcí

A) Jestliže máme analyzovat věty jako:

Xenie „nalézá“ vraha Zoe.

či:

Jiří IV. „nalézá“ autora Waverley.

tak jsme vedeni k tomu, že výrazy označující individuové úřady slouží pouze k poukázání na určité individuum (vyjádřené konstrukce jsou v supozici de re), k němuž má onen zdánlivě nalézající jím samým neuvědomovaný vztah. Tedy Nal^{dL} (ézat někoho) označuje objekt typu $(\text{ou})_{\text{to}}$, empirickou relaci mezi dvěma individui, příslušné analýzy jsou:²⁸

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{dL}}_{\text{wt}} {}^0\text{X} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Vr}_{\text{wt}} {}^0\text{Z}]]_{\text{wt}}]$ //pojem ind. úřadu je v supozici de re

a:

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{dL}}_{\text{wt}} {}^0\text{J} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Au}_{\text{wt}} {}^0\text{W}]]_{\text{wt}}]$ //pojem ind. úřadu je v supozici de re

(substituce i pomocí koreferenčních výrazů jsou – jak jsme uváděli již výše – korektní).

B) Obdobně lze učinit analýzy vět:

Xenie „nalézá“ lokaci Koh-I-Nooru.

Xenie „nalézá“ lokaci vraha Zoe.

Schliemann „nalézá“ lokaci Tróje.

Pro ilustraci uvažujme, že třeba Schliemann hledající místo, kde se nacházela Trója, šlape po Hissarliku, aniž by měl v ten okamžik sebemenší tušení, že právě toto místo je hodnotou μ -úřadu, k němuž je jako hledající vztahen. Nal^{dM} (ézat lokaci někoho) označuje objekt typu $(\text{oi}\mu)_{\text{to}}$, empirickou relaci mezi individuem a určitým místem (μ), k němuž mluvčí poukazuje koreferenčním výrazem. Analýzami jsou po řadě konstrukce:

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{dM}}_{\text{wt}} {}^0\text{X} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Lo}_{\text{wt}} {}^0\text{K}]]_{\text{wt}}]$ //p. μ -úřadu je v s. de re

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{dM}}_{\text{wt}} {}^0\text{X} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Lo}_{\text{wt}} [{}^0\text{Vr}_{\text{wt}} {}^0\text{Z}]]_{\text{wt}}]$ //p. μ -úřadu je v s. de re

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{dM}}_{\text{wt}} {}^0\text{S} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Lo}_{\text{wt}} {}^0\text{T}_{\text{wt}}]]_{\text{wt}}]$ //p. μ -úřadu je v s. de re

²⁷ Avšak v případě, že hanlivý tón má např. vyjadřovat skutečnost, že Xenie vlastně nehledá, analýza je jiná (všemi takovými případy se zabývat nebudeme už pro její relevanci nikoli pro sémantiku, ale pro pragmatiku).

²⁸ Pomocí dvojité uvozovky („ “) indikujeme, že jde o nalézání v hanlivém smyslu.

Pojmy μ -úřadů i individuových úřadů jsou v supozici de re, lze za ně substituovat pomocí koreferenčních výrazů. (Pozn.: Opět je irelevantní, zda agens ve skutečnosti hledá ve smyslu „seeking“ či „looking for“.)

C) Pro úplnost dodejme v zásadě analogické analýzy vět jako

Russell „nalézá“ lokaci nosorožce.

Russell „nalézá“ lokaci jednorozce.

kde Nal^{M} (ézat někoho) opět označuje objekt typu $(\alpha\mu)_{\text{to}}$, empirickou relaci mezi individuem a určitým místem (μ), po němž hledající nevědomky šlape (opět platí princip existenční generalizace a princip substitutivity pro de re případy). Vrací se nám tu však problém diskutovaný v III.1.B (zda jde o nalezení místa něčeho, co je nosorožcem anebo nalezení lokace nějakého nosorožce, či „the“ nosorožce); zvolme však běžnou analýzu:

$$\lambda w \lambda t [\exists [\lambda x [{}^0 \wedge [{}^0 \text{NO}_{\text{nr}, x}] [{}^0 \text{Nal}^{\text{M}}_{\text{nr}} {}^0 \text{R} [{}^0 \text{Lo}_{\text{nr}, x}]]]]]$$

//p. μ -úřadu, vlastnosti i lokace je v s. de re

(tedy „Existuje nosorožec a Russell nalézá jeho lokaci“); analýza pro případ s jednorozcem je analogická.

IV.2) Objekt nalézání je označen empirickým výrazem – třídivým termínem

A) Podobně jako v minulém případě nalézání máme problém s neurčitostí vět:

Russell „nalézá“ nosorožce

Russell „nalézá“ jednorozce

které pro zjednodušení analyzujeme jen běžným způsobem (výraz Nal^{V} (ézat někoho) označuje objekt typu $(\alpha t)_{\text{to}}$, tedy empirickou relaci mezi dvěma individui; opět lze substituovat i pomocí koreferenčních termínů):

$$\lambda w \lambda t [\exists [\lambda x [{}^0 \wedge [{}^0 \text{NO}_{\text{nr}, x}] [{}^0 \text{Nal}^{\text{V}}_{\text{nr}} {}^0 \text{R}, x]]]] \quad //p. \text{ vlastnosti je v supozici de re}$$

(pro případ s nalézáním jednorozců je analýza analogická). Takovéto nalézání tedy odpovídá mluvčím sdělované situaci, kdy Russell potkává např. Rhina, avšak vůbec si neuvědomuje (na rozdíl od mluvčího), že Rhino je nosorožec.

6. Shrnutí nalézání

Typové druhy nalézání a pojmové postoje. Zjistili jsme, že z typového hlediska můžeme odlišit dva základní „typové druhy“ nalézání. Prvním „typovým druhem“ je nalézání typu $(\alpha t)_{\text{to}}$, kde α je nejčastěji typ individua (t) či určitého místa (μ). Do tohoto typového druhu patří druhy I. (nalézání náhodou), III. (postulátové nalézání po hledání), IV. (hanlivé referování o na-

lézání); jejich analýzy se vlastně liší jen druhem konstanty „nalézání“. Druhy nalézání řazené pod tento „typový druh“ nepovažujeme za postoje pojmové, ale pouze extenzionální. Druhým „typovým druhem“ je nalézání, které je typu $(\alpha\iota)\tau_{\omega}$, kde α je typ intenze. Do tohoto typového druhu patří pouze druh II (nalézání po hledání), což je takový druh postoje, jenž jako jediný můžeme považovat za postoj pojmový (nalézající má vztah k intenzi, jejíž pojem je nepostradatelný – nesmí být za něj dosazen jiný pojem jiné intenze, která nemá ve všech možných světech a časových okamžicích stejnou hodnotu). Typické jsou postoje nalézání, které jsou vztahem k individuovému úřadu, μ -úřadu či k individuové empirické vlastnosti.

Způsob určení druhu nalézání. Viděli jsme též, že empirický či neempirický výraz pro předmět nalézání ve větě o nalézání je vstupním – avšak nikoli posledním – indikátorem pro určení postoje. Je-li objekt-cíl nalézání vyjádřen výrazem neempirickým, zpravidla jde o nalézání druhu I. (když Xenie náhodou nalézá Yannise); případně druhu III. (Xenie se úspěšným hledáním, tedy nalezením po hledání dostane do vztahu k Yannisovi), zřídka druhu IV. (např. mluvčí hanlivě referující o Xenii ně nalézání vraha Zoe doplní, že Xenie vlastně nalézá pouze Yannise). Pokud je však objekt nalézání vyjádřen výrazem empirickým, může být vyjadřováno často nalézání typu II. (např. že Xenie po hledání nalézá vraha Zoe, individuová deskripce vyjadřuje konstrukci v supozici de dicto), typu III. (Xenie po hledání a nalezení nalézá držitele úřadu vraha Zoe, deskripce vyjadřuje konstrukci v supozici de re), či dokonce typu IV. (někdo hanlivě referuje o Xenii ně nalezení Yannise jako o jejím nalezení vraha Zoe, přičemž deskripce vyjadřuje konstrukci v supozici de re). Další způsob určení druhu postoje proto tedy závisí na dalších informacích – například víme-li, že jde o nalézání náhodou, pak danou větu chápeme jako větu o nalézání druhu I., víme-li, že jde o mluvčího hanlivé referování, pak danou větu chápeme jako větu o nalézání druhu IV., v případě, že víme, že nalézání předcházelo hledání, tak jde o nalézání druhu II. nebo III., kde potřebujeme v případě např. věty „Xenie nalézá vraha Zoe“ informaci o druhu predikace (čili druhu supozice).

Ambivalence vět o nalézání. Co se týče ambivalentnosti vět vyjadřujících nalézání, izolovaně tedy nejsme s to rozhodnout, zda věty jako např.:

Xenie nalézá Koh-I-Noor

vypovídají o Xenii ně náhodném nalezení (I.), anebo o tom, že po hledání se nalezením dostala do „přímého“ vztahu nalezení k objektu (III.), který je instancí intenze, k níž měla vztah jako hledající, nebo snad i druhu IV. (ba dokonce může například některý mluvčí užít třeba větu „Xenie nalézá Yannise“ i v případě, že nechce vyjádřit hledání druhu I. či III., ale chce vy-

jádrům např. hledání druhu II.1.B, totiž že Xenie vlastně nalézá lokaci Yannise), tyto věty jsou ambivalentní. Existují však pomocné prostředky, kdy je druh hledání indikován – např. maďarština užije v jednom případě sloveso „találni“, v druhém případě bychom mohli případně využít výraz „postulátové megtalálni“; jiným prostředkem desambiguace těchto vět v diskurzu by bylo výslovně uvádět buďto „náhodou nalézá“, anebo „po hledání nalézá“;²⁹ případně je možné pro tento druhý případ připojit třeba obrat „jakožto nejznámější diamant“, či „coby vraha Zoe“.

Také nejsme s to jednoznačně rozhodnout, zda věty jako třeba:

Xenie nalézá vraha Zoe

vypovídají o tom, že Xenie po hledání má při nalézání (druhu II.) vztah k témuž objektu, k němuž měla vztah i jako hledající, tedy k individuovému úřadu (výraz „vrah Zoe“ vyjadřuje konstrukci, která je v konstrukci vyjádřené danou větou v supozici de dicto), takže bychom danou větu mohli zjednotřit např. obratem „po hledání nalézá“, anebo zda jde po tomto nalezení o vztah k hodnotě daného úřadu (což bychom mohli zpřesňovat obratem „nalézá držitele úřadu“, či „hodnotu úřadu“), či zda není tato věta referujícím užita k sdělení toho, že Xenie potkala, „nalezla“ Yannise (druh IV.), který je – což Xenie netuší, vrahem Zoe (výraz „vrah Zoe“ takto vyjadřuje konstrukci, která je v konstrukci vyjádřené danou větou v supozici de re). Pomocným prostředkem pro vyjádření možnosti „hanlivého referování“ je buďto dát sloveso do uvozovek („Xenie „nalézá“ vraha Zoe“), nebo před něj předsadit výraz jako např. „jakoby“ („Xenie jakoby nalézá vraha“), anebo zda mluvčí nerefereuje o náhodném nalezení hodnoty určitého úřadu, což bychom (opět) mohli zpřesnit obratem „náhodou nalézá“.

Nalézání a hledání. Souvislost s hledáním mají pouze druhy II. (nalézání po hledání) a III. (postulátové nalézání). Druh I. s hledáním nesouvisí vůbec nijak, v případě hanlivého referování (IV.) možná snad může mluvčí o tom, že je třeba vraha Zoe hledán, vědět, nicméně tato skutečnost jeho vědění není v analyzovaných větách žádným způsobem obsažena; každopádně tato znalost na straně mluvčího nijak nesouvisí s tím, že by hledal sám agens – ten sice snad může něco jiného hledat, ale nikoli tu věc, o níž je vypovídáno v analyzované větě. Při nalézání nejsme s to zjistit, zda předcházející hledání bylo ve smyslu „seeking“ či „looking for“; u nalézání tedy ani takovouto odlišnost zjistit nelze.

²⁹ Tento druhý případ vlastně užívá Forbes (Forbes (2001)), když připojuje třeba k větě o nalézání „Perseus finds Medusa“ („Perseus nalézá Medúzu“), přívěsek „by seeking“ (hledáním, popř. po hledání).

Katedra filozofie FF MU
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
raclavsk@phil.muni.cz
<http://www.phil.muni.cz/~raclavsk/>

LITERATURA

- DUŽÍ, M. (2002): Intensional Logic and the Irreducible Contrast between de dicto and de re. Manuskript. http://www.cs.vsb.cz/tech_reports/tr-2002-01.pdf.³⁰
- DUŽÍ, M. (2003): Notional Attitudes (On Wishing, Seeking and Finding). *Organon F* 9, č. 3, 237 – 260.
- FORBES, G. (2001): Intensional Transitive Verbs: The Limitation of Clausal Analysis (Draft). Manuskript. http://www.tulane.edu/~forbes/pdf_files/ITV_Lims.pdf.
- GAHÉR, F. (2002): Anafora a pojmové postoje. In: Gáliková, S. (ed.): *Filozofia Ludwiga Wittgensteina*. Veda, Bratislava 2002, 130 – 155.
- JESPERSEN, B. (1999): On Seeking and Finding. In: Childers, T. (ed.): *Logica '98*. Filozofia, Praha 1999, 61 – 72.
- MONTAGUE, R. (1974a): On the Nature of Certain Philosophical Entities. In: *Formal Philosophy*. Yale UP, New Haven-London, 148 – 187.³¹
- MONTAGUE, R. (1974b): Universal Grammar. In: *Formal Philosophy*. Yale UP, New Haven-London, 222 – 246.³²
- MONTAGUE, R. (1974c): The Proper Treatment of Quantification in Ordinary English. In: *Formal Philosophy*. Yale UP, New Haven-London, 247 – 270.³³
- QUINE, W. v. O. (1956): Quantifiers and Propositional Attitudes. *The Journal of Philosophy* 53, č. 5, 177 – 187.
- RACLAVSKÝ, J. (2003): *Logické zkoumání pojmových postojů*. Disertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.
- RACLAVSKÝ, Jiří (2004): Hledání jako pojmový postoj. In: Zouhar, M. (ed.): *Používanie, interpretácia a význam jazykových výrazov*. Veda, Bratislava 2004, 90 – 119.

³⁰ Aktualizovaná verze vyšla jako:

Duží, M. (2004): Intensional Logic and the Irreducible Contrast between de dicto and de re. *ProFil* 5, č. 1, 1 – 34, http://profil.muni.cz/01_2004/duzi_de_dicto_de_re.pdf.

³¹ Původně Montague, R. (1960): On the Nature of Certain Philosophical Entities. *Monist* 53, 159 – 194.

³² Původně Montague, R. (1970): Universal Grammar. *Theoria* 36, 373 – 398.

³³ Původně Montague, R. (1973): The Proper Treatment of Quantification in Ordinary English. In: Hintikka, J. – Moravcsik, J. – Suppes, P. (eds.): *Approaches to Natural Language: Proceedings of the 1970 Stanford Workshop on Grammar and Semantics*. D. Riedel Publishing Company, Dordrecht 1973, 221 – 242.